

ДОМІНАНТИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗАЦІКАВЛЕНЬ
ІЛАРІОНА СЛИНЬКА

Олена КУЛЬБАБСЬКА, Наталія ШАТИЛОВА,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

Чернівці (Україна)

o.kulbabska@chnu.edu.ua, n.shatilova@chnu.edu.ua

DOMINANT RESEARCH INTERESTS OF ILARION SLYNKO

Olena KULBABSKA, Nataliia SHATILOVA,

Yury Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi (Ukraine),

Researcher ID: C-2286-2017; ORCID 0000-0002-1858-9269

Researcher ID: D-2948-2017; ORCID 0000-0003-1233-1934

Kulbabska Olena, Shatilova Nataliia. Dominant research interests of Ilarion Slynko. The relevance of scientific research is determined by the importance of the scientist's scientific heritage as a separate milestone in the history of Ukrainian linguistic science. **The purpose** of the scientific work is to determine the main facets of the scientific and scientific-methodical activity of the outstanding Ukrainian grammarian and linguodidact of the founder of the syntactic school of the Chernivtsi University Professor I. I. Slynko. **The research methodology** is based on general scientific methods of analysis and synthesis, as well as on specific linguistic methods – descriptive with methods of classification and generalization of linguistic facts, logical comparison. **Conclusions.** Scientific achievements of Professor I. I. Slynko (19.06.1912–01.01.1994) played an indisputable role in the development of linguistic studies not only in Bukovina, but also in Ukraine. In particular, two directions in the creative heritage of the scientist - the field of modern and historical syntax - are interconnected and complement each other, expressing the genesis of the formation of the syntactic system of the Ukrainian language on a national basis and the author's desire to preserve Ukrainian identity in the system of means of expressing thought. Promising are further studies of the linguistic personality of Ilarion Ilarionovych Slynko in all its manifestations – temporal, spatial, evolutionary, cultural and aesthetic, status and social, linguoculturological, etc.

Keywords: *historiography, linguopersonology, I.I. Slynko, historical syntax, scientific and methodological activity, syntactic school of Chernivtsi University.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Прикметною рисою нашого сьогодення є пильна увага до історичного, суспільно-політичного та культурного минулого України, прагнення збагнути й осмислити його в усьому розмаїтті відтінків, у всій складності подій, суперечностей ідей та людських характерів. У контексті антропологічного підходу до вивчення мовних явищ науковці ведуть мову про нову й перспективну міждисциплінарну галузь сучасної лінгвістики – лінгвоперсонологію, що “закцентує пріоритетність вивчення конкретної ідіолектної мовної особистості в лінгводидактичному, лінгвокультурологічному, лінгвопоетичному, соціолінгвістичному та психолінгвістичному аспектах”¹. З огляду на це не викликає жодних заперечень думка, що історія науки, або історіографія (від грец. історія – розповідь, оповідання; γράφω – пишу; буквально – опис, описання історії), – важливий і невід’ємний складник історії суспільства, історії народу. Отож відновити її в

усій повноті й істинності – невідкладне завдання українських учених. “Історіографія вітчизняної науки – це не лише данина нашій минувшині, але й запорука успішного розвитку суспільства, яке добре знає, шанує й творчо опановує досягнення своїх попередників”².

Носіями культурної пам’яті (термін уживаємо услід за П. Вербицькою)³ можуть бути люди та їхні праці, епістолярій, щоденники, артефакти певної доби, що “осмислюються в актуальних професійних та соціокультурних обставинах. З такого погляду культурно ціннісною може бути історія життя навіть однієї людини та тих фактів, що їх сконцентрувала навколо себе завдяки професійній діяльності”⁴.

Ім’я Іларіона Іларіоновича Слинька (19.06.1912–01.01.1994) – видатного вченого-лінгвіста, талановитого й невтомного науковця-новатора, педагога-інноватора, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української мови філологічного факультету Чернівецького державного університету (1962–1988 рр.) – вияскравлює розвиток синтаксичної думки не лише на

¹ Kulbabska O. V., Shatilova N. O. “Pyshu, yak sertse dykтуie...” (Idiostyl Sydora Vorobkevycha): monohrafiia [“I write as my heart dictates...” (Idiostyle of Sydor Vorobkevich): monograph], Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t, 2016, P. 9 [in Ukrainian].

² Imia v nauksi. Profesor Ilarion Ilarionovych Slynko : monohrafichne naukovo-dovidkove vydannia [A name in science. Professor Ilarion Ilarionovych Slynko: monographic scientific reference publication], Avt-uporiad.: O.V. Kulbabska, N.O. Shatilova, Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t, 2019, P. 6 [in Ukrainian].

³ Verbytska P. Kulturna pamiat yak chynnyk konstruiuvannia identychnosti v umovakh transformatsii ukrainskoho suspilstva [Cultural memory as a factor in the construction of identity in the conditions of transformation of Ukrainian society], *Historical and Cultural Studies*, Vol. 5, No. 1, 2018, P. 15–22 [in Ukrainian].

⁴ Tkach L. Pratsi profesora I. I. Slynka z istorychnoho syntaksysu ukrainskoi movy yak nosii kulturnoi pamiaty v ukrainskii filolohii [Works of Professor I. I. Slynk on the historical syntax of the Ukrainian language as a carrier of cultural memory in Ukrainian philology], *Aktualni problemy syntaksysu: suchasnyi stan i perspektyvy doslidzhennia: materialy Mizhnar. nauk. konf., prysv. 110-richchiu vid dnia narodzhennia profesora Ilariona Slynka* (Chernivtsi, 16–17 chervnia 2022 r.), Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t im. Yu. Fedkovycha, 2022, P. 203 [in Ukrainian].

Буковині, а й в Україні загалом. У цьому контексті набуває актуальності встановлення ролі професора Слинька в розпрацюванні теорії історичного й сучасного синтаксису, з'ясування кола проблемних питань української граматичної науки, розв'язанню яких присвятив своє життя вчений (і пізніше його учні), повернути до наукового обігу плідні ідеї науковця в галузі синтаксису, діалектології, лінгвістики тексту й лінгвометодики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномасштабні грані мовознавчої та педагогічної діяльності І. Слинька аналізували С. Бевзенко, Д. Бучко, І. Вихованець, К. Городенська, П. Гриценко, Н. Гуйванюк, І. Керницький, С. Ломакович, І. Чередниченко та ін. Прикметно, що ім'я вченого увійшло до словникових статей академічного видання “Українська мова: Енциклопедія” (Київ, 2004 р.)⁵ і лінгвістичних хрестоматій⁶, до енциклопедичних словників-довідників “Українська граматики в іменах” (Донецьк, 2013) та “Видатні особистості з українського мовознавства” (Переяслав-Хмельницький, 2016)⁷; професорові Слиньку І.І. з нагоди ювілейних дат не водночас присвячено наукові конференції з актуальних проблем синтаксису (1997, 2002, 2008, 2012, 2022). Та найповнішим виданням, що різномасштабно подає портрет (“Я-науковця”) через хронологічну канву життя і творчої спадщини І.І. Слинька, мало або й зовсім не відомі широкому читачьому загалу факти і різномасштабні матеріали про його наукову, навчально-методичну й організаційну діяльність, за допомогою фотокопій і унікальних світлин, є монографічно-довідкове видання “Ім'я в науці. Професор Іларіон Іларіонович Слинько” (2019 р., автори-упорядники О.В. Кульбаська, Н.О. Шатілова).

Мета наукової розвідки – окреслити основні грані наукової та науково-методичної діяльності видатного українського граматаста й лінгводидакта, зачинателя синтаксичної школи Чернівецького університету професора І.І. Слинька. **Актуальність** дослідження зумовлена тим, що багата наукова спадщина вченого увійшла окремою віхою в історію української лінгвістичної науки; його монографії, численні статті, навчальні посібники та підручники широко відомі громадськості України й здобули авторитет у наукових колах філологів-україністів. Під час наукового опису теоретичного матеріалу застосовано загальнонаукові **методи** аналізу й синтезу, а також часткові лінгвістичні методи – описовий із прийомами класифікації й узагальнення мовних фактів, метод логічного зіставлення.

Виклад основного матеріалу. Основна науково-педагогічна діяльність Іларіона Слинька в Чернівецькому університеті припала на 70–80-ті рр. ХХ ст., на часи тоталітаризму й переслідування за обстоювання національної специфіки української мови. Панівна політика мовної асиміляції не давала змоги посправжньому, повноголосно розгорнутися таланту дослідника, який, безперечно, міг би сказати й зробити в науці набагато більше, оскільки стояв на фундаменті кращих граматичних традицій українських граматастів попередніх історичних періодів (З. Веселовської, А. Колодяжного, О. Курило, М. Наконечного, О. Синявського, С. Сміль-Стоцького, В. Сімовича, М. Сулими, О. Потебні, І. Огієнка та ін.). Глибока теоретична підготовка І.І. Слинька, його допитливий розум, нестримне бажання творити, наукова сумлінність, надзвичайно точна фіксація мовних явищ, усебічна обґрунтованість висновків мотивують і спричинюють щире захоплення. Його учениця Н. Гуйванюк свого часу поділилася такими спогадами: “І.І. Слинько був людиною виняткової самодисципліни, ініціативним та здібним організатором філологічної науки на Буковині, вимогливим і доброзичливим вихователем педагогічних і наукових кадрів. Його відзначали глибока порядність, високий професіоналізм, надзвичайна відданість науці, постійне прагнення до розв'язання найскладніших лінгвістичних проблем”⁸. Майбутньому професорові судилося крок за кроком пройти нелегкий шлях свого наукового становлення – від студента філологічного факультету Запорізького педагогічного інституту (1931–1936 рр.) до шкільного вчителя (м. Молочанськ Запорізької обл., 1936–1940 рр.), згодом – викладача української мови (із 1940 р. у Мелітопольському педагогічному інституті; 1947 – у Кіровоградському педагогічному інституті; 1952 – у Кременецькому та Глухівському педінститутах; з 1956 року – у Чернівецькому університеті), доцента (1956 р.) і професора (1972 р.), а відтак – завідувача кафедри української мови (1962 р.) Чернівецького державного університету, якою незмінно керував упродовж двадцяти шести років.

Перші наукові спроби молодого ученого припадають на час роботи в Кіровоградському педагогічному інституті, де він викладав історичну граматику та сучасну українську мову. Саме тут молодий дослідник активно долучається до серйозної наукової роботи, зокрема рецензує лексикографічну працю “Російсько-український словник”⁹, збірник вправ з орфографії¹⁰, аналізує “Граматику української мови” А. Загородського¹¹, а також друкує наукові статті: “Часові звороти в “Літописі С. Величка”¹²

⁵ Vykhoanets I.R. Slynko Ilarion Ilarionovych [Slynko Ilarion Ilarionovych], *Ukrainska mova : entsyklopediia*, Kyiv: Ukr. entsyklopediia im. M.P. Bazhana, 2004, P. 608 [in Ukrainian].

⁶ Zahnitko A., Vintoniv M., Sehin L. Ukrainkii syntaksys. Teoretyko-pryklyadniy aspekt. Khrestomatiia: u 2-kh ch. [Ukrainian syntax. Theoretical and applied aspect. Textbook: in 2 h.], Donetsk – Sloviansk: DonNU, 2010; Moisiieko A., Chumak V., Shevel S. Syntaksys ukrainskoi movy: khrestomatiia: u 2 ch. [Syntax of the Ukrainian language: textbook: in 2 h.], Kyiv : VPTs “Kyivskiy universytet”, 2019 [in Ukrainian].

⁷ Slynko Ilarion Ilarionovych [Slynko Ilarion Ilarionovych], *Ukrainska hramatyka v imenakh: entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*, Uporiad.: A. Zahnitko, M. Balko, Donetsk : DonNU, 2013. P. 354–356; Slynko Ilarion Ilarionovych [Slynko Ilarion Ilarionovych], *Vydani osobystosti z ukrainskoho movoznavstva. Khrestomatiia*, Uporiad.: M. Navalna, T. Levchenko, T. Chuban, Pereiaslav-Khmelnytskyi: Vyd-vo KSV, 2016, P. 146–149 [in Ukrainian].

⁸ Huivaniuk N.V. Ilarion Ilarionovych Slynko yak uchenyi i pedahoh [Ilarion Ilarionovych Slynko as a scientist and teacher], *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*: zb. nauk. prats, Chernivtsi: Ruta, 2002, Vyp. 146–147: Slovianska filolohiia, P. 3 [in Ukrainian].

⁹ Slynko I.I. Pro novyi rosiisko-ukrainskyi slovnyk [About the new Russian-Ukrainian dictionary], *Movoznavstvo*, 1948, № 4 [in Ukrainian].

¹⁰ Slynko I.I. Novyi zbirnyk vprav z orfoepii [A new collection of spelling exercises], *Radianska shkola*, 1947, N. 2 [in Ukrainian].

¹¹ Slynko I.I. Hramatyka ukrainskoi movy A. Zahrods'koho [Grammar of the Ukrainian language by A. Zagrods'kyi], *Radianska shkola*, 1947, № 4 [in Ukrainian].

¹² Slynko I.I. Chasovi zvoroty v litopysi S. Velychka [Time reversals in the annals of S. Velichko], *Naukovi zapysky Kirovohrad'skoho pedahohichnoho instytutu*: zb. nauk. prats, Kirovohrad, 1951, N. 1 [in Ukrainian].

та “Способи вираження обставин”¹³. Уже перші наукові захоплення Іларіона Іларіоновича означили дві мовознавчі проблеми, над якими вчений працював упродовж усього творчого життя: 1) історія української мови (історичний синтаксис); 2) синтаксис сучасної української літературної мови.

В історію українського мовознавства професор Іларіон Слинко увійшов саме як видатний грамати́ст, дебютуючи як дослідник історичного синтаксису, невтомно вивчаючи писемні пам’ятки, стародруки та рукописи. Саме ці джерела (грамоти, актові книги, листи й універсали, літописи, релігійно-полемічні трактати тощо) він уважав надійними для вивчення історії української мови, зокрема становлення її синтаксичного ладу. Актуальність досліджень системи національного синтаксису на широкій емпіричній базі обґрунтовували провідні мовознавці, наприклад, Степан Бевзенко, авторитетний дослідник історії та діалектології української мови, зазначав: “Синтаксис як грамати́чне вчення про речення, його будову, сполучення слів у ньому і досі є однією з найменш вивчених ділянок українського і взагалі слов’янського (та й не лише слов’янського) мовознавства. Майже зовсім не вивчений синтаксис історичний”¹⁴.

Наукові захоплення історичним синтаксисом переросли в ґрунтовні фахові наукові дослідження – кандидатську дисертацію “Синтаксис літопису Величка” (Чернівці – Львів, 1954 р.)¹⁵, монографію “Дослідження з історичного синтаксису української мови за пам’ятками XIV–XVIII ст. (місцево-просторові звороти)” (Львів, 1968 р.)¹⁶, розділ “Історія просторових зворотів зі складними прийменниками в українській мові” в колективній монографії “Синтаксична будова української мови” (1968 р.)¹⁷ та навчальні посібники: “Історичний синтаксис української мови за пам’ятками XIV–XVIII ст. (Часові звороти)” (Київ, 1968 р.)¹⁸, “Історія об’єктних зворотів української мови” (Чернівці, 1969 р.)¹⁹.

Наукове захоплення та осмислення складних проблем історичного синтаксису української мови І.І. Слинко вивершив у форматі докторської дисертації “Дослідження

з історичного синтаксису української мови XVII–XVIII ст. (історія предикативних, присвійних, об’єктних, просторових і часових зворотів)” (Чернівці – Львів, 1971 р.)²⁰. Лінгвістичну проблематику докторської дисертації поглиблено висвітлює монографічне видання “Історичний синтаксис української мови” (1973 р.)²¹, що вийшло у видавництві “Вища школа” і рекомендоване Міністерством освіти як навчальний посібник для студентів філологічних факультетів університетів. У трьох розділах цієї праці розглянуто важливі питання історії простого речення української мови. Її мета, як зазначив у передмові сам автор, – виявити справжню картину розвитку предикативних, присвійних та об’єктних конструкцій з урахуванням усієї складності історичного процесу. Такий аналіз, безперечно, вимагав залучення потужної фактологічної бази, значного та переконливого мовного матеріалу. Закцентуємо, що обшир досліджених джерел надзвичайно репрезентативний і жанрово неоднорідний. Для встановлення наукової істини вчений проаналізував не лише пам’ятки ділового стилю та фольклору, що відображають живу розмовну мову, а й літописи, граматики й словники, твори художнього, релігійно-полемічного, релігійно-дидактичного характеру, що наочно увиразнили живомовний струмінь грамот, листів, універсалів, актових книг, Литовського статуту, покрайніх записів у церковних книгах, діарушів тощо. Загалом 92 текстових джерела увійшли до наукового аналізу ученого. Ця монографічна праця, без сумніву, належить до фундаментальних синтаксичних студій і не втрачає своєї значущості та актуальності й нині. Зокрема, відомий історик мови І. Керницький у рецензії на підручник Слинка відзначив: “Уперше в українському мовознавстві так старанно і ретельно зібрано й систематизовано великий фактичний матеріал різних жанрів з українських пам’яток староукраїнського періоду, на підставі якого чітко і вдало схарактеризовано процес розвитку названих синтаксичних конструкцій”, “ця праця вже своїм фактичним матеріалом, старанно дібраним і систематизованим, має важливе значення для вивчення

¹³Slynko I.I. Sposoby vyrazhennia imennykh obstavyn [Ways of expressing nominal circumstances], *Ukrainska mova v shkoli*, 1952, N 1, P. 72 [in Ukrainian].

¹⁴Bevzenko S.P. Vyvchennia pamiatok istorii ukrainskoi movy v pozhovtnevyi period [Studying monuments of the history of the Ukrainian language in the post-October period], *Pidsumky i problemy naukovoho vyvchennia ukrainskoi movy v pozhovtnevyi period [Respubl. nauk. konf.]*, Kyiv, 1967, P. 36–38 [in Ukrainian].

¹⁵Slynko Y.Y. Syntaksys letopysy Velychko: dyss. na soyskanye uchonoj stepeny kand. fylol. nauk: spets. 661 “Iazyky narodov SSSR – ukraynskiy yazyk” [Syntax of the chronicle of Velichko: disertation for the degree of candidate of philol. sciences: 661 “Languages of the peoples of the USSR – Ukrainian language”], Lvov, 1954 [in Russian].

¹⁶Slynko I.I. Doslidzhennia z istorychnoho syntaksysu ukrainskoi movy za pamiatkamy XIV–XVIII st. (mistsevo-prostorovi zvoroty): monohrafiia [Research on the historical syntax of the Ukrainian language based on the monuments of the 14th–18th centuries. (local-spatial reversals): monograph], Lviv: Vyd-vo Lviv. un-tu, 1968, 112 p. [in Ukrainian].

¹⁷Slynko I.I. Istoriia prostorovykh zvorotiv z skladnyimi pryimennykamy v ukrainskii movi [The history of spatial inflections with complex prepositions in the Ukrainian language], *Syntaksychna budova ukrainskoi movy: kolektyvna monohrafiia*, Kyiv: Nauk. dumka, 1968, P. 129–139 [in Ukrainian].

¹⁸Slynko I.I. Istorychnyi syntaksys ukrainskoi movy za pamiatkamy XIV–XVIII st. (Chasovi zvoroty): navch. posibn. [Historical syntax of the Ukrainian language according to monuments of the 14th–18th centuries. (Temporal inflections): educ. manual], Chernivtsi: Vyd-vo Chernivetskoho un-tu, 1968, 91 p. [in Ukrainian].

¹⁹Slynko I.I. Istoriia obiektnykh zvorotiv ukrainskoi movy: navch. posibn. [The history of object inflections of the Ukrainian language: teaching manual], Chernivtsi : Vyd-vo Chernivetskoho un-tu, 1969, 106 p. [in Ukrainian].

²⁰Slynko Y.Y. Yssledovanye po ystorycheskomu syntaksysu ukraynskoho yazyka XIV–XVIII vv. (Ystoryia predykatyvykh, prytiashatelnykh, obiektnykh, prostranstvennykh y vremennykh oborotov): dyss. na soyskanye uchonoj stepeny dokt. fylol. nauk : spets. 661 “Iazyky narodov SSSR – ukraynskiy yazyk” [Research on the historical syntax of the Ukrainian language of the 14th–18th centuries. (History of predicative, possessive, object, spatial and temporal turnovers): dissertation for the degree of Dr. philol. sciences: 661 “Languages of the peoples of the USSR – Ukrainian language”], Lvov, 1970 [in Russian].

²¹Slynko I.I. Istorychnyi syntaksys ukrainskoi movy: posib. dlia stud. filol. f-tiv un-tiv [Historical syntax of the Ukrainian language: a guide for students of philological faculties of universities], Kyiv: Vyshcha shkola, 1973, 215 p. [in Ukrainian].

важливих проблем з історії українського синтаксису²².

Грунтовність, ретельність, старанність і скрупульозність – такі домінуючі риси Іларіона Іларіоновича. Під час Пленарного засідання наукової конференції “Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження” (Чернівці, 16–17 червня 2022 р.) Василь Євгенович Слинко, онук Іларіона Іларіоновича, згадував, як той повчав своїх синів: “У дослідженнях спирайтеся тільки на першоджерела” (До речі, його старший син Владислав – кандидат біологічних наук, а молодший Євген – доктор фізико-математичних наук, лауреат державної премії України в галузі науки і техніки за 2007 р.; Василь – науковий співробітник Чернівецького відділення Інституту проблем матеріалознавства НАН України). Надійність результатів наукових студійовань самого І.І. Слинка засвідчують хоча б 12 копій першоджерел із бібліотеки професора, яку він заповідав кафедрі української мови. Серед них охайні рукописні варіанти стародруків (“*Лімонис Самійла Величка*”) і фотокопії текстів писемних пам’яток XIV–XVII ст., власноруч зброшурованих у книги із саморобними палітурками, напр., “Дневникъ генеральнаго хоружаго Николая Ханенко, (1719–1723 и 1754 г.)” – 526 шнурованих світлин; “Дневник генеральнаго подскарбія Якова Марковича (1717–1767 г.)” – 385 світлин; Іоанікій Галатовський. “Ключ разумія (1659)” – 535 світлин тощо.

Вагомим у науковому житті І.І. Слинка є вихід колективної праці “Історична граматики української мови” (1980 р.; співавтори – М.А. Жовтобрюх, О. Волох, С.П. Самійленко)²³, яка стала надійним підручником з історії української мови для студентів-філологів. У ній ґрунтовно висвітлено основні питання методології та методики курсу історичної граматики, з’ясовано місце української мови серед інших слов’янських мов, проаналізовано процес розвитку історичної фонетики, морфології та синтаксису від праслав’янської доби до сучасного стану української мови. Іларіон Іларіонович як співавтор підготував саме розділ “Синтаксис”, у якому теоретично узагальнив власні напрацювання про специфіку зворотів із часовою, просторовою, присвійною та об’єктною семантикою, що виформували граматичний лад української мови.

Нагненне дослідження писемних пам’яток української мови відображають і численні наукові статті І. Слинка з історичного синтаксису та синтаксису відмінків (за свідченням давньоукраїнських пам’яток XIV–XVIII ст.), зокрема історію родового часу, родового відмінка при інфінітивах мети, історію знахідного відмінка від іменників української мови, знахідного непрямого об’єкта, знахідного володіння, управління і керівництва, зміни в уживанні знахідного відмінка з об’єктом значенням, орудного засобу, орудного предикативного, орудного логічного суб’єкта в пасивних зворотах. Цінним для сучасних дослідників мови є історичний опис

функціонування різних зворотів в українській мові – ад’єктивних, деліберативних, приад’єктивних, просторових, присвійних конструкцій тощо, спостереження над вираженням синтаксичного керування у “Словнику української мови”. У цих та інших працях “учений висвітлює історію розвитку окремих типів синтаксичних конструкцій та засобів вираження об’єктних, означальних і обставинних відношень, що їх по-різному витлумачували на той час у граматиках української мови, актуалізує проблему варіантності мовних засобів на граматичному рівні староукраїнської літературно-писемної мови, по-перше, через зіставну хронологізацію XIV–XVI ст. і XVII–XVIII ст. для виявлення спільного, відмінного та еволюційного, а по-друге, через лінгвально вмотивовану стилістичну диференціацію художньої, офіційно-ділової стилістики і релігійної²⁴. До того ж, на нашу думку, щоб вичерпно описати процеси змішування, взаємозаступлення флексій, перегрупування та згорання частини мовних парадигм, І.І. Слинко запропонував і розвинув теоретичні засади й методологічні принципи діахронного вивчення синтаксису – об’єктивності, історизму, системності, динамічності, антропоцентризму й синергетики; оприявнив дієвість інструментарію діахронної лінгвістики, зокрема методу формального аналізу текстів писемних пам’яток (для наскрізної фіксації та інвентаризації варіантних елементів граматичної підсистеми староукраїнської літературно-писемної мови); порівняльно-історичного методу (щоб проаналізувати появу варіантів словоформ); зіставного методу (аби ідентифікувати та класифікувати досліджувані мовні явища за їхніми спільними або відмінними ознаками не лише в українській мові, а й у паралелях із білоруською, польською, російською мовами тощо); методу кількісних підрахунків (зادля встановлення динаміки варіантності морфологічних елементів, унаочнення результатів дослідження в таблицях, діаграмах).

Отже, професор Іларіон Слинко на широкому фактичному матеріалі зумів установити загальну тенденцію розвитку граматики української літературно-писемної мови не тільки як окремої лінгвальної системи, а й у взаємоперетинах із народнорозмовною практикою; довести, що конкурентність, ізофункційність, варіантність і синонімічність, хитання чи сплутування мовних явищ сприяли впорядкуванню граматичного рівня мови, чинниками якого варто вважати: 1) внутрішньомовні закони розвитку мовних підсистем, 2) іншомовні впливи, 3) позамовні (суспільно-політичні й культурні) події та явища. “Напрацювання І.І. Слинка в галузі історичного синтаксису є підґрунтям і стимулом для наступних лінгвістичних екскурсів у минуле синтаксичної системи української мови. На основі результатів його наукових досліджень можна простежити відмінності між різними синхронними зрізами в розвитку прийменникових і безприйменникових форм, що зовсім зникли або частково збереглися до сьогодні та функціонують у літературній

²² Kernytskyi I. Rets. na kn.: I.I. Slynko. Istorychnyi syntaksys ukrainskoi movy [Rec. on the book: I.I. Slynko. Historical syntax of the Ukrainian language], Kyiv: Vyshcha shk., 1973, 214 p. *Movoznavstvo*. 1974, N 1, P. 89–91 [in Ukrainian].

²³ Zhovtobriukh M.A., Volokh O.T., Samiilenko S.P., Slynko I.I. Istorychna hramatyka ukrainskoi movy: navch. posibn. dia stud. filol. f-tiv un-tiv i ped. in-tiv [Historical grammar of the Ukrainian language: study guide for students of philological faculties of universities and pedagogical institutes], Kyiv: Vyshcha shk., 1980, 319 p. [in Ukrainian].

²⁴ Khrystianinova R. Naukovi obshyry profesora Ilariona Slynka (Rets. na vydannia: Imia v nauksi. Profesor Ilarion Slynko. Avt.-uporiad.: O.V. Kulbabska, N.O. Shatilova. Chernivtsi, 2019, 608 s.) [Scientific expanses of Professor Hilarion Slynko (Rec. for the publication: Name in science. Professor Hilarion Slynko. Author-editor: O.V. Kulbabska, N.O. Shatilova. Chernivtsi, 2019. 608 p.)], *Ukrainska mova*. 2021, N 1 (77), P. 124 [in Ukrainian].

мові чи в діалектному мовленні”²⁵.

У спектрі домінантних лінгвістичних інтересів І.І. Слинька повсякчас перебував і новітній синтаксис української мови, зокрема сучасні аспекти дослідження синтаксичних одиниць – формально-граматичний, семантико-синтаксичний і функційно-комунікативний. Знаковим у його творчому доробку став колективний підручник “Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання” (1994 р.)²⁶, який Іларіон Іларіонович підготував у співавторстві зі своїми ученицями – М.Ф. Кобылянською та Н.В. Гуїванюк. Праця подає синхронний опис сучасної української мови, а також критичний огляд літератури з проблемних питань синтаксичної науки. Авторський колектив докладно аргументує кожне визначення та класифікацію, кожну концепцію і синтаксичну теорію, до того ж не лише називаючи проблеми які вказівкою на те, як їх розв’язують українські та зарубіжні дослідники, а й паралельно зазначаючи, які з цих поглядів найбільш обгрунтовані. Цей фундаментальний підручник збагатив синтаксичну теорію новими оригінальними ідеями, авторськими витлумаченнями й таксономіями. Зокрема, розвинуто вчення про моделі (або структурні схеми) словосполучень, простих, складнопідрядних і складносурядних речень; по-новому потрактовано синтаксичну парадигму простих і складних речень; описано міжсхемні та міжривневі дериваційні відношення та формально-семантичні кореляції, зв’язки простих і складних речень із текстом; додано поняття про поділ прислівних поширювачів на узгоджені, керовані і прилягаючі; про наявність дуплексивів і локативних / темпоральних, напівпредикативних членів речення тощо.

Творчий пошук і прагнення подати власну інтерпретацію традиційних і нових проблем сучасного синтаксису, проблемність викладу матеріалу в підручнику увиразнює термінологія, що її уперше увів до наукового обігу чернівецький філолог, зокрема “поширюючі члени речення”, або “поширювачі”, – замість традиційного “другорядні члени речення” (оскільки основне їх призначення – поширювати мінімальну структуру речення означеннями, додатками та обставинами); “однойдерні речення” – порівняймо традиційне термінопоняття “односкладні речення” (оскільки вони мають один предикативний центр – одне “ядро” речення); “комунікати” – окремі висловлення, що не відповідають певному граматичному зразкові; “partiципні речення”, “квантитативно-генітивні речення” тощо. У зв’язку з новим витлумаченням багатьох синтаксичних понять у підручнику змінено і традиційний порядок розташування

тем. Спершу увагу сконцентровано на синтаксичних зв’язках між словами (план форми одиниць синтаксису) і семантико-синтаксичних відношеннях (план змісту синтаксичних одиниць), потім до центру наукового опису потрапляють словосполучення, прості речення (двоскладні / однойдерні, поширені / непоширені, повні / неповні, комунікати) та складні (із підрядним і сурядним зв’язками, складні безсполучникові комунікати), що їх схарактеризовано у трьох аспектах – структурному, семантичному та функційному; по-новому подано інформацію про ускладнені прості речення (із сурядними рядами словоформ, напівпредикативними зворотами, із суб’єктно-модальними формами та кличними комунікатами).

Ніна Гуїванюк, одна із співавторів, назвала підручник “лебединою піснею” свого Навчителя, “однією з найповніших і найкращих праць”²⁷. До того ж підручник здобув визнання й високу оцінку таких видатних мовознавців, як В. Русанівський, Ю. Карпенко, К. Городенська, Д. Бучко, С. Дорошенко та ін. Зокрема К. Городенська констатувала: “Він став найсучаснішим, найповнішим, найгрунтовнішим курсом з теоретичного синтаксису, а також найавторитетнішим навчальним посібником для викладачів та студентів вузів України”²⁸. Ця праця здобула широке визнання в мовознавчих колах (наприклад, за аналітичною інформацією 2017 року, підготовленою науковим відділом ЧНУ імені Юрія Федьковича, підручник “Синтаксис сучасної української літературної мови: проблемні питання” є найбільш цитованою працею науковців університету за GS – 276 покликань. І це з огляду лише на електронні покликання, облік яких розпочато з 2010 року)²⁹.

Наукові інтереси проф. Слинька як дослідника сучасного синтаксису української мови унаочнюють окремі статті, у яких автор досліджує: 1) систему та ієрархію синтаксичних одиниць (синтаксис сучасної української мови як розділ мовознавства, словосполучення в шкільному курсі мови, типи простих речень, актуальні проблеми перебудови шкільного синтаксису); 2) парадигмальний вимір речення (простого двоскладного, простого односкладного, складного); 3) просте двоскладне неускладнене речення (поняття про речення та його головні члени в шкільному курсі мови, другорядні чи поширюючі члени речення, інфінітив у функції другорядних членів речення, способи вираження іменних обставин, специфіку прямих додатків в українській мові); 4) просте двоскладне ускладнене речення (з однорідними й відокремленими членами, зі звертаннями, вставними словами); 5) однойдерні речення (поняття про зазначений

²⁵ Brus M. Istorii bezprymennykovykh konstruktivii ukrainskoi movy v doslidzhenniakh profesora I. Slynka [The history of prepositional constructions of the Ukrainian language in the studies of Professor I. Slynko], *Aktualni problemy syntaksysu: suchasnyi stan i perspektyvy doslidzhennia: materialy Mizhnar. nauk. konf., prysv. 110-richchiiu vid dnia narodzhennia profesora Ilariona Slynka ...*, op. cit., P. 61–63.

²⁶ Slynko I.I., Huivaniuk N.V., Kobylanska M.F. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy: problemni pytannia: navch. posib. dlia stud. filol. fak-tiv un-tiv [Syntax of modern Ukrainian literary language: problematic issues: study guide for students of philological faculties of universities], Kyiv: Vyscha shk., 1994, 670 p. [in Ukrainian].

²⁷ Huivaniuk N.V. U vinok shany do stolitnoho yuvileiu uchenoho i pedahoha Ilariona Ilarionovycha Slynka [In tribute to the centenary anniversary of the scientist and teacher Ilarion Ilarionovych Slynko], *Aktualni problemy syntaksysu: suchasnyi stan i perspektyvy doslidzhennia: materialy Vseukr. nauk. konf., prysv. 100-richchiiu vid dnia narodzhennia prof. Ilariona Ilarionovycha Slynka (Chernivtsi, 28 lystopada 2012 r.): tezy dopov.*, Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t, 2012, P. 22–35 [in Ukrainian].

²⁸ Horodenska K. Problemni pytannia syntaksysu u vuzi (vidhuk pro navchalnyi posibnyk “Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy”, avtory: I.I. Slynko, N.V. Huivaniuk, M.V. Kobylanska [Problematic issues of syntax in higher education (review of the textbook “Syntax of the Modern Ukrainian Language”, authors: I.I. Slynko, N.V. Guyvanyuk, M.V. Kobylanska, K.: Vyscha shkola, 1994, 670 p.)], K.: Vyscha shkola, 1994, 670 s.), *Aktualni problemy syntaksysu: zb. mater. Mizhnar. nauk. konf. (Chernivtsi, 16–18 zhovtnia 1997 r.)*, Chernivtsi: ChDU, 1997, P. 16–18 [in Ukrainian].

²⁹ Indeks tsytuvan. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Citation index. Encyclopedia of modern Ukraine], URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=13351 [in Ukrainian].

клас синтаксичних одиниць, заперечні генітивні речення); 6) складне речення (сполучник та сполучні слова, складнопідрядні речення з підрядним місця) тощо. Ці студії розширюють тематичний обсяг наукових зацікавлень І.І. Слинька, засвідчуючи їх лінгводидактичну проблематику, позаяк учений прагнув поєднувати досягнення наукової теорії з практикою й методикою викладання синтаксису в школі.

Діапазон наукових зацікавлень чернівецького мовознавця поглиблюють дослідження з діалектного синтаксису (спостереження над синтаксисом буковинських говорів та над роллю говорів у становленні синтаксичної системи української літературної мови XIV–XVIII ст. загалом) та синтаксису художнього тексту (спостереження над синтаксисом творів О. Кобилянської). Отже, І.І. Слинько усвідомлював потребу розв'язати *триєдине завдання*: комплексно дослідити синтаксис історичних пам'яток, діалектів та літературної мови, щоб «виявити справжню картину розвитку синтаксичних конструкцій з урахуванням усієї складності історичного процесу»³⁰.

Науковий доробок видатного вченого-мовознавця загалом налічує: 2 монографії, 3 підручники та навчальні посібники з грифом МОНУ, 3 навчально-методичні посібники, понад шістьдесят наукових статей в авторитетних виданнях з українського мовознавства (академічних журналах, збірниках наукових праць, матеріалах міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій тощо). Повну бібліографію доктора філологічних наук, професора кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Слинька Іларіона Іларіоновича опубліковано в монографічному науково-довідковому виданні «Ім'я в науці: професор Іларіон Слинько»³¹, виданому з нагоди 105-річчя чернівецького вченого.

Безперечно, якщо оцінювати внесок професора Слинька в мовознавчу науку в Україні, необхідно відзначити його організаторські здібності, зокрема ініціювання наукових конференцій та семінарів на Буковині. Свою діяльність як завідувач кафедри української мови Чернівецького університету Іларіон Іларіонович розпочав проведенням Всеукраїнської наукової конференції з актуальних проблем синтаксису (1965 року), що й дотепер є візитівкою кафедри сучасної української мови (загалом проведено 8 поважних наукових зібрань (1997, 2002, 2006, 2008, 2012, 2014, 2019, 2022)³²). Окрім того, чернівецький професор зумів стати науковим лідером, згуртувавши молодих дослідників, яким передавав свої знання, навчав мистецтву лінгвістичного дослідження, залучав до творчих дискусій, захоплював до самостійності мислення та ініціативності. Під керівництвом професора Слинька І. І. захистили кандидатські дисертації – Н.Д. Бабич (1972 р.), М.Ф. Кобилянська (1976 р.), Н.В. Гуйванюк (1977 р.), С.С. Перепелиця (1985 р.), І.Ю. Кобилянський (1986 р.). «Ми гордилися, що були «Слиньковими». – писала Надія Бабич. – Що, перевтомлені його вимогливістю, вчилися самоорганізованості і твердості характеру. А, заслухані в його наукову не традиційність, відважне новаторство, яке він умів відстоювати перед титульованими опонентами, засвоювали наукову етику»³³.

Висновки. Професор І.І. Слинько досліджував синтаксичний лад української мови в діахронному та синхронному аспектах упродовж сорока восьми років. Талановитий та ініціативний, цілеспрямований і наполегливий, самодисциплінований і надзвичайно працездатний, вимогливий та доброзичливий, він увійшов до когорти видатних мовознавців другої половини ХХ ст. на засадах наукового сумління, переконливої аргументації й відважного новаторства, що визначали його науковий шлях у лінгвістиці. Здобувши високий науковий авторитет і визнання на філологічній ниві, зокрема в галузі синтаксису, учений став одним із очільників синтаксичної школи Чернівецького університету.

Наукові досягнення професора І. І. Слинька відіграли незаперечну роль у розвитку мовознавчих студій не лише на Буковині, а й в Україні загалом. Його мовознавчі та лінгводидактичні праці справедливо увійшли до фонду кращих надбань філологічної науки, зокрема новітнього та історичного синтаксису. Саме ці два напрями тісно перетинаються і доповнюють один одного в доробку вченого, увиразнюючи генезис формування синтаксичної системи української мови на національній основі.

У перспективі важливо продовжити лінгвоперсоналогічні дослідження, що уяскралять Іларіона Іларіоновича Слинька як мовного індивідуума в усьому обсязі його виявів – часовому, просторовому, еволюційному, культурно-естетичному, статусно-соціумному, лінгвокультурологічному тощо.

Культбаська Олена – доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Автор та співавтор близько 250 наукових та навчально-методичних праць, із-поміж яких 5 монографій та 28 посібників. Наукові інтереси: синтаксис, ономазіологія, стилістика, лінгвістика тексту, методика викладання української мови у вищій школі.

Kulbabska Olena – Doctor of Sciences in Philology, Professor of Department of Modern Ukrainian language of Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University. She is an author and co-author of about 250 scientific and educational works, including 5 monographs and 28 manuals. Her research interests: syntax, stylistics, text linguistics, methods of teaching Ukrainian language as a professional in high school.

Шатілова Наталія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: ідіостилістика, лінгвістика тексту, методика викладання української мови у закладах загальної середньої та вищої освіти. Авторка понад 60 наукових праць, співавторка 1 монографії та 3 навчально-методичних посібників для вищої школи.

Shatilova Nataliia – PhD of Philology, Associate Professor of the Department of Modern Ukrainian Language of the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Scientific interests: idiosylistics, text linguistics, methods of teaching the Ukrainian language in institutions of general secondary and higher education. Author of more than 60 scientific papers, co-author of 1 monograph and 3 educational and methodological manuals for higher education.

Received: 10.11.2022

Advance Access Published: December, 2022

© O. Kulbabska, N. Shatilova, 2022

³⁰ Slynko I.I. Rol hovoriv u stavleni syntaksysnoi systemy ukrainskoi literaturnoi movy XIV–XVIII st. [The role of dialects in the attitude of the syntactic system of the Ukrainian literary language of the 14th–18th centuries], *Pytannia vzaïmodii ukrainskoi literaturnoi movy i terytorialnykh dialektiv [Mizhvuz. nauk. konf.] : tezy dopov. i povidoml.*, Kyiv: Nauk. dumka, 1972, P. 102 [in Ukrainian].

³¹ Imia v nauks. Profesor Ilarion Ilarionovych Slynko : monohrafichne naukovo-dovidkove vydannia..., op. cit., 608 p.

³² Kulbabska O.V. Problemy syntaksy ukrainskoi movy: tradytsii ta suchasnist [Syntax problems of the Ukrainian language: traditions and modernity], *Imia v nauks. Profesor Ilarion Ilarionovych Slynko: monohrafichne naukovo-dovidkove vydannia...*, op. cit., P. 9–38.

³³ Babych N.D. Povaha – katehoriia neznyshchenna [Respect is an indestructible category], *Aktualni problemy syntaksy: suchasni stan i perspektyvy doslidzhennia: materialy Vseukr. nauk. konf., prysv. 100-richchiiu vid dnia narodzhennia prof. Ilariona Ilarionovycha...*, op. cit., P. 37.